

Insecten op Java als menselijk voedsel of als medicijn gebezigd

door

W. ROEPKE

Tijdens een 12-jarig verblijf op Java heb ik o.m. er op gelet, welke insecten door de inheemse bevolking worden gebezigd, hetzij als voedsel, hetzij voor andere, vnl. medicinale doeleinden. In de oorlogsjaren was ik begonnen mijn gegevens op schrift te stellen — misschien omdat de gedachten zich toen allicht concentreerden op hetgeen eetbaar was — maar helaas zijn gedurende de laatste periode van de oorlog ook deze aantekeningen hier verloren gegaan.

Het kan echter zijn nut hebben uit mijn geheugen het een en ander te reproduceren. Veel is dit evenwel niet, want dadelijk zij opgemerkt, dat, ten minste vroeger, insecten geen ruime plaats innamen op het dagelijks menu van de Javaan. Eerder het tegendeel is waar, want zij werden slechts bij uitzondering gegeten en dan bij voorkeur door de armere en primitieve dessa-bevolking. Een Javaan van enige standing at gewoonlijk geen insecten. Dit neemt evenwel niet weg, dat vooral in tijden van schaarste insecten een welkome aanvulling vormden voor het menu van de armelijke dorpsbevolking en een verbetering van het schrale eiwitdieet betekenden. Hieronder mogen nu de volgende, mij ter kennis gekomen gevallen worden vermeld.

1. *Brachytrypes portentosus* Licht., de grote krekel, gangsir of kasir geheten, wordt algemeen door de dessa-bevolking gegeten. Mensen, die op de ondernemingen werken, verzamelen deze grote insecten, rijgen ze levend op een dun bamboe-reepje, en nemen ze na afloop van het werk mede naar huis, waar ze vermoedelijk met een weinig klapperolie worden opgebakken om te worden genuttigd.

2. *Valanga nigricornis* Burm., de walangkajoe of djati-sprinkhaan. Deze verschijnt in sommige jaren op Java zeer talrijk en wordt dan in vrij grote hoeveelheden door de bevolking geconsumeerd, eveneens gebakken in olie.

3. Termieten. Gevleugelde termieten, z.g. larons, vooral van de grote soorten behorende tot de geslachten *Macrotermes* en *Odontotermes*, worden eveneens met graagte gegeten. Dit is waarschijnlijk een oeroud en algemeen verbreid gebruik, dat ook uit andere tropische gebieden bekend is. Zodra de larons met het invallen van de regentijd uitzwermen, worden zij door de bevolking opgevangen bij de lamp of al als ze uit de grond komen. Zij worden geroerd en gewand, waardoor ze hun vleugels verliezen, om vervolgens geroosterd te worden. Als toespijs bij de rijst zijn ze zeer gewild, ook worden ze in andere gerechten verwerkt, b.v. in allerlei soepen.

Dat andere ontwikkelingsstadia worden gegeten, heb ik nooit zelf gezien, maar beweerd wordt, dat de termieten-koninginnen soms worden gegeten, ook door Chinezen.

4. *Leptocorixa acuta* Thnb., de walangsangit, op rijst zeer talrijk en schadelijk, vooral in W.-Java. Enkele andere soorten gezellig op wilde gramineeën, dikwijls talrijk. Het zijn vrij grote, slanke, grijs-groene wantsen, die soms op het licht in groten getale afkomen en die

in Europese woningen niet erg gezien zijn vanwege de sterke wantsenlucht, die zij vooral bij aanraking verspreiden. De inheemse bevolking maakt jacht op deze insecten om ze te eten; de wantsenlucht verdwijnt waarschijnlijk door de verhitting.

5. *Pediculus*. Dat de h o o f d l u i s op Java algemeen wordt „gegeten”, is een bekend verschijnsel, al is dit insect niet zo zeer als voedsel bedoeld. Wij zullen deze liefhebberij maar als „sport” aanduiden.

6. *Batocera*. De larven der grote b o k t o r r e n, vooral van *Batocera*-soorten, zoals *B. hector* L., uit dadap (*Erythrina*), *B. rubus* L., uit Ficus, e.a., worden algemeen gegeten en bepaald als lekkernij beschouwd. Ik heb nooit gezien of gehoord dat andere kevers of hun larven worden genuttigd.

7. *Cricula trifenestrata* Helf. De poppen van deze „K a n a r i e - v l i n d e r” worden in M.-Java algemeen als voedsel gebruikt. Ik heb zelf meermalen gezien, dat Javaanse kinderen er gezamenlijk op uit trekken om de goudgele, wijdmazige cocons van deze vlinder massaal te verzamelen in de tijd, dat dit insect talrijk optreedt.

8. *Attacus atlas* L. Mij is een keer positief verteld door een bekend bosbouw-ambtenaar, dat de grote rupsen van de a t l a s - v l i n d e r in het djati-gebied van M.-Java zouden worden gegeten. Uit eigen ervaring is mij hieromtrent niets bekend.

9. *Hyblaea puera* Cr. Deze vlinder, het z.g. d j a t i - u i l t j e, treedt jaarlijks in de djati-bossen van M.-Java in groten getale op, de rups veroorzaakt kaalvraat. De poppen worden massaal verzameld en zelfs op de passars (markten) „per liter” verkocht om gegeten te worden!

10. *Apis indica* F. en *dorsata* F. Men zegt, dat de larven (en poppen?) van deze Indische honingbijen worden gegeten. Ik heb het echter zelf nooit gezien, ofschoon de bevolking van M.-Java, waarmee ik de meeste aanraking heb gehad, dikwijls *Apis indica* teelt.

Van medicinale voorbeelden kan ik slechts het volgende vermelden:

1. *Selenocosmia javanensis* Walck., de grote z.g. v o g e l s p i n, is op Java volstrekt niet zo zeldzaam als velen menen, maar het dier voert een nachtelijke levenswijze en daarom krijgt men het overdag slechts bij uitzondering te zien. Te Bandoeng werd mij van Europese zijde verteld, dat deze spin gebruikt wordt tegen haaruitval resp. als haar-cosmeticum, misschien ook weer op een of andere manier in vet (klapperolie?) uitgetrokken. Daar de spin mooi behaard is, speelt hier waarschijnlijk de signatuurleer een rol.

2. *Panesthia javanica* Serv. De grote bruinzwarte kakkerlak, die ik onder deze naam in onze collectie heb, is in het Javaanse bergland niet zeldzaam. Men treft dit insect algemeen aan in het hoger gelegen oerbos, waar het onder de losse schors van vermolmende bomen gevonden wordt. Een kina-planter vertelde mij destijds, dat deze kakkerlak levend en wel in de mond van kleine kinderen gestopt wordt, die aan hardnekkige hoest lijden, welke kwaal in het koude en vochtige Javaanse gebergte meer voorkomt. Die stumperds moeten het beest zomaar doorslikken! Het is om te rillen, maar is hier misschien sprake van enige psychotherapeutische uitwerking?

3. *Oxyntopus mucronatus* Ol. De larven van deze kever, de grootste Elateride op Java, leven in de grond; KALSHOVEN heeft ze ook in

termietennesten aangetroffen. Mij werd eveneens te Bandoeng van Europese zijde verteld, dat Chinezen deze larven als medicijn voor zieke paarden gebruiken. Nadere gegevens ontbreken. KALSHOVEN zegt in zijn „Plagen van de Cultuurgewassen in Indonesië” II, 1951, p. 695: „de larven zijn plaatselijk als krachtvoedsel gezocht”.

4. *Meloïdae* of oliekevers. Er komen op Java, voor zover mij bekend, slechts enkele soorten van deze kevers voor. Zij bevatten een kristallijne stof, de z.g. *cantharidine*, die in kleine hoeveelheden therapeutische waarde heeft, maar die in grotere hoeveelheden als een zwaar vergif werkt. De inheemse bevolking is van ouds met deze eigenschap der oliekevers bekend, en hun mannelijke en vrouwelijke medicijnmeesters, de z.g. „*doekoen's*”, weten hier handig gebruik van te maken, niet alleen voor onschuldige doeleinden, maar, naar gezegd wordt, ook wel eens voor kwade praktijken. Zo moet het vergif, uit deze kevers bereid, in de hoogste kringen der Javaanse maatschappij in een kwade reuk hebben gestaan! De kevers, die in aanmerking komen, zijn vooral *Mylabris pustulata* Thunb. en *Epicauta ruficeps* F., beide bekend als parasieten van sprinkhaan-eieren in de grond. De soorten van de geslachten *Horia* en *Cephalotes*, beide als (voedsel-)parasieten in de gangen van *Xylocopa*-soorten levend, schijnen bij de inheemse bevolking als *cantharidine*-leveranciers onbekend te zijn. Over de beide eerstgenoemde kevers is al ongeveer een eeuw geleden door Europese onderzoekers (apothekers) in Indië gepubliceerd, ik herinner aan de naam LASTDRAGER als auteur, en verder, dat de eerste onderzoekers meenden arsenicum in deze insecten als werkzaam bestanddeel te hebben gevonden! Ik had de schaarse literatuur hierover bij elkaar, helaas zijn ook deze notities door oorlogsgeweld verloren gegaan.

Hiermede heb ik uit mijn geheugen gereconstrueerd, hetgeen mij over het onderwerp bekend is geworden. Dit is uit de aard der zaak onvolledig, te meer daar mij alle gegevens uit de z.g. Buitengewesten ontbreken. Misschien weet de een of andere Indische entomoloog of ex-bestuursambtenaar hierover nog iets mede te delen.

Wageningen, Lab. v. Entomologie, Rijksstraatweg 37, October 1951.

Vlinders als vogelbuit. Bij het doorlezen van dl. X der Ent. Ber. (1941) viel mijn oog op pag. 310 op het artikeltje van de heer VAN PELT LECHNER over het jacht-maken van huismussen op vlinders, vooral *Rhopalocera*. Deze zomer was ik, daar ik als bedrijfscontroleur werkzaam was op de Drogerij „Marknesse” C.V. te Marknesse (N.O.P.), elke dag in de gelegenheid op te merken, hoe op de sterke buitenlichten veel *Heterocera* afkwamen en daar rustig bleven zitten. Sterk vertegenwoordigd waren o.a. *Leucoma salicis* L., *Sphinx ligustri* L. en *Plusia gamma* L. Zodra het 's morgens licht werd, kwamen van alle kanten de huismussen aanvliegen om de nog tegen de muren zittende vlinders te consumeren. De kleine soorten waren vrijwel steeds met één snavelhouw dood, doch een *ligustri* vloog soms honderden meters weg, op het laatst door tientallen mussen aangevallen, die soms met meerderen tegelijk op hetzelfde dier stootten. Vele morgens telde ik ca. 200 vlinders, die hoogstens een uur na zonsopkomst alle door de mussen weggepikt waren.

J. WINTERS Hz., Vollenhove.